

УДК 338.1

DOI 10.33111/sedu.2018.43.007.020

*Венцковський Дмитро Юрійович**

*Ус Іван Васильович***

АФРИКАНСЬКІ КРАЇНИ У ФОКУС-ГРУПІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто питання підвищення якості фокусування державної зовнішньоекономічної політики у розрізі стратегічних напрямів розвитку. Окреслено основні проблеми як внутрішнього, так і зовнішнього характеру, які заважають Україні в повній мірі забезпечити свою присутність на ринку країн Африки. Окрему увагу приділено присутності в країнах Африки потенційних конкурентів України та конвертації цими країнами своєї присутності там у політичні вигоди.

Запропоновано перелік заходів спрямованих на поглиблення співпраці України з африканськими країнами та відповідними регіональними об'єднаннями. Насамперед надано рекомендації центральним органам виконавчої влади України стосовно першочергових кроків необхідних для прискорення виходу українських виробників на ринки Африки та підвищення рівня та обсягів україно-африканської економічної співпраці.

Ключові слова: економічна безпека держави, національні інтереси, країни Африки, міжнародне співробітництво, експорт, товарні ринки.

Вступ. Зовнішньоторговельна складова національної економіки вкотре засвідчила відсутність довготривалих стійких зв'язків із зовнішніми споживачами вітчизняних товарів. Багаторічна стрибкоподібна динаміка основних показників зовнішньої товарної торгівлі підкреслює розфокусованість регіональних пріоритетів і збереження її високої вразливості від впливу зовнішніх і внутрішніх чинників. Українська економіка зростає у 2017 році на 2,5 % [1], та відверто стагнаційна динаміка промисловості на рівні 100,4 %, аж ніяк не корелюють із показниками росту зовнішньоторговельного обороту (приріст склав 23,3 % [2], зокрема товарний експорт зріс на 19,0 %, а імпорт товарів на 27,4 %). Двократне переважання темпів приросту обороту зовнішньої торгівлі відносно динаміки номінального ВВП [3] вказує на низьку результативність трансмісійного механізму, попри те, що зовнішньоторговельна квота національної економіки у 2017 р. (41,6 % за експортом і 47,6 % за імпортом) вкотре демонструє надвисоку залежність від зовнішньоекономічних чинників росту.

Ключовою стратегічною проблемою вітчизняного зовнішньоекономічного курсу залишається прихильність монофокусній моделі розвитку торговельно-економічних відносин. На зміну країнам СНД (передусім РФ), натеper таким

* **Венцковський Дмитро Юрійович** — канд. екон. наук, с.н.с., заступник завідувача відділу економічної безпеки Національного інституту стратегічних досліджень, Київ, Україна, dvinc@ukr.net

** **Ус Іван Васильович** — головний консультант відділу економічної безпеки Національного інституту стратегічних досліджень, Київ, Україна, us@niss.gov.ua

монофокусом стали країни ЄС. Водночас, концентрація уваги на необхідності виходу українських виробників, головним чином, на високоліквідних, але й висококонкурентних ринках промислово розвинутих країн, призводить до стратегічних втрат у результаті ігнорування реальних можливостей, які існують для України на ринках країн Африки, Азії та Америки.

На сьогодні вкрай актуальним постає питання підвищення якості фокусування державної зовнішньоекономічної політики у розрізі стратегічних напрямів розвитку. Передусім варто зупинитись навколо формування африканської фокус-групи розвитку торговельно-економічних відносин України, про що серед іншого було зазначено у доповіді до Щорічного послання Президента України до Верховної Ради України [4].

У вітчизняній літературі Африка здебільшого розглядається в контексті інтересу до неї з боку інших країн і розвитку окремих товарних ринків, що на нашу думку є невиправданим спрощенням. Африка стає дедалі помітнішою на міжнародній арені. Це відбувається і в тому числі за рахунок скорочення впливу її колоніального минулого на розвиток торговельних стосунків країн Африки з провідними країнами світу. Так, Т. Богданова та О. Калачова [5] відзначають, що на сучасному етапі в основі інтересу до Африки таких країн, як Великобританія, лежить не тільки спільне імперське минуле, а й прагматичніші інтереси, зокрема у сфері торгівлі. Вчорашні колонії, що стали незалежними державами протягом другої половини ХХ століття, створили потужну основу для співпраці з колишньою метрополією на рівноправних умовах.

Питанню зростання міжнародної економічної ваги країн Африки приділяється дедалі більше уваги науковцями та практиками по всьому світу. У представленому у вересні 2016 р. дослідженні Світової організації торгівлі, присвяченому ролі і місцю Африки в світовій торгівлі [6], наголошується на тому, що Африка відіграватиме все більшу важливу роль у глобальній торгівлі. Розуміючи зростаючі перспективи Африки, дослідники багатьох країн наголошують на необхідності пріоритетності включення торгівлі з Африкою у стратегії свого розвитку. Зокрема щодо ЄС Б. Прибульська-Мазнер (B. Przybylska-Maszner) [7] відзначає, що господарські зв'язки з африканськими країнами були закладені від самого початку створення Європейського економічного співтовариства.

Африка розглядається у якості глобального ринку, де зростаючі доходи споживачів відкривають нові перспективи для торгівлі. У висновках дослідження А. Арізе (A. Agize) та С Ніпанні (S. Nirpani) [8] зазначено, що зростання доходів у провідних країнах Африки, насамперед у ПАР і Нігерії, призводить до суттєвого збільшення цими країнами імпорту різних товарів і стимулює експортну діяльність їхніх торговельних партнерів.

Зокрема для України це є вкрай актуальним у частині розвитку окремих товарних ринків країн Африки, передусім В. Осипов і В. Венгер наголошують на стабільно зростаючому попиті на металопродукцію [9].

Крім потенціалу у торгівлі товарами, Африка являє собою значний ринок для експорту до неї послуг. На думку Н. Діхель (N. Dihel) [10] Африка є потенційним вагомим імпортером багатьох видів послуг, таких як професійні послуги-

ги, освіта та охорона здоров'я, а також послуг, пов'язаних з видобуванням корисних копалин.

Водночас є і стриманіші погляди із застереженнями. Зокрема дослідження Пама Захонго (Pam Zuhongo) [11] щодо моделювання розвитку країн Африки, показало, що відкритість торгівлі країнами Африки може сприяти росту в довгостроковій перспективі, але ефект не буде лінійним.

Слід погодитись із Р. Федівим щодо геополітичної важливості Африки. Так, нові центри світового економічного зростання, такі як Китай, закладають в основу економічного співробітництва з країнами Африки бажання обміняти тісні економічні стосунки на політичну підтримку в інститутах ООН [12].

Попри розуміння важливості питання побудови тісних відносин з країнами Африки, насамперед у частині створення необхідних передумов для активізації діяльності українських компаній у цих країнах, відсутнє чітке розуміння кроків, потрібних для реалізації вказаної мети.

Постановка завдання. Таким чином, метою цієї статті є розроблення рекомендацій, направлених на прискорення виходу українських виробників на ринки Африки та підвищення рівня та обсягів україно-африканської економічної співпраці.

Результати. *Значення Африки для світової торгівлі та України.* Протягом останніх років країни Африки значно зміцнили свої позиції на політичній та економічній арені світу. Активізувалась участь африканських держав у міжнародних відносинах як на континенті, так і поза його межами. Зокрема на Десятій позачерговій сесії Асамблеї з утворення Африканської континентальної зони вільної торгівлі (African Continental Free Trade Area), яка проходила 21 березня 2018 р. у Руанді, лідери 44 країн Африки підписали Угоду про створення цієї зони вільної торгівлі. Очікується, що до кінця 2018 р. ця угода буде ратифікована, що підвищить привабливість ринку країн Африки для торговельних партнерів. Також слід відзначити, що щорічний Експортний форум 2018 р. (*World Export Development Forum*), якій проводиться під егідою Світової організації торгівлі, пройде у Замбії.

Для України Африка важлива з кількох точок зору. Насамперед йдеться про такі:

I. Політичний аспект:

Важливість Африки обумовлена тим, що 54 країни Африки є членами ООН, отже мають право голосу на її Генеральній Асамблеї. На відміну від європейських країн події в Україні географічно не мають до них відношення, тому і не впливають напряму на їхню політику щодо РФ. РФ ж проводить у цих країнах цілеспрямовану економічну, військову експансію і залучає їх у сферу свого впливу. В 2017 р. імпорт країнами Африки товарів з РФ збільшився більш ніж у два рази (з 7,1 до 14,5 млрд дол. США [13]). Така ситуація відображається на їх голосуванні на Генеральній Асамблеї ООН (у грудні 2017 р. тільки 3 країни Африки підтримали резолюцію про порушення прав у Криму, в той час як 6 країн, включаючи ПАР, проголосували проти неї).

II. Економічний аспект:

Країни цієї частини світу мають значний економічний потенціал, оскільки є важливим джерелом промислової та аграрної сировини, вагомим ринком збуту різноманітних товарів і послуг, а також стратегічним міжнародним комунікаційним вузлом.

III. Глобальний аспект:

Останнє десятиріччя характеризувалося помітним зростанням зацікавленості щодо економічного співробітництва з Африкою з боку не тільки її традиційних партнерів — колишніх колоніальних держав (перш за все, Франції та Великої Британії), але й нових лідерів — Китаю, Індії, Бразилії. Китай ввів посаду Спеціального Представника Уряду у справах Африки в штаті Міністерства закордонних справ, а також активно реалізує програму концесій, участі в державних тендерах, кредитування та фінансової допомоги країнам Африки — що відкриває шлях китайським компаніям до найбільших економічних проектів на континенті.

За даними Міжнародного валютного фонду, представленими 2017 р. у огляді перспектив світової економіки [14], трійку найбільших африканських економік складають Нігерія (27-а країна світу за обсягом ВВП), Єгипет (32-е місце) і ПАР (39-е). За попередні 30 років вони не раз мінялися місцями. Зокрема у 2010 — 2011 рр., ПАР випереджала Нігерію і Єгипет. Що стосується перспектив, то міжнародна консалтингова компанія PricewaterhouseCoopers (PwC) прогнозує цим країнам досить високі темпи зростання ВВП: Єгипту — 6,6 % на рік, Нігерії — 6,2 %, ПАР — 5,8 % [15]. У результаті до 2050 р. Нігерія підніметься на 15-е місце, Єгипет — на 18-е, ПАР — на 30-е.

Водночас, у частині показника ВВП на душу населення, прогнозується, що у ПАР до середини століття буде 33,7 % від рівня США, у Єгипту — 22,6 %, а у Нігерії — тільки 9,4 %. Своє лідерство за обсягами економіки Нігерія забезпечуватиме максимально високими темпами зростання населення — на 2,3 % в рік. У 2016 році в цій країні, за оцінками ООН, проживало 187 млн чол., а 2050-го буде 399 млн чол. — більше, ніж у США (389 млн) і Індонезії (322 млн). Тобто це буде третя країна світу за кількістю жителів, після Індії (1705 млн) і Китаю (1357 млн).

Ринок країн Африки є одним з найдинамічніших у світі. У період з 2011 р. по 2016 р. річний імпорт країнами Африки товарів і послуг стабільно перевищував 600 млрд дол. США. Ринки країн Африки доволі суттєво відрізняються за обсягом. За підсумками 2016 р. на п'ять країн прийшлося 54 % від загального імпорту товарів і послуг (табл. 1)

Таблиця 1

ІМПОРТ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ ОКРЕМИМИ КРАЇНАМИ АФРИКИ У 2016 р.

Назва країни	Імпорт, млрд дол. США	Частка в загальному імпорті Африки, %
ПАР	89,7	15,1
Єгипет	75	12,6
Алжир	57,9	9,7
Марокко	50,3	8,5
Нігерія	47,8	8

Джерело: складено за [13].

У товарному розрізі країни Африки переважно імпортують *нафтопродукти* (38,3 млрд дол. США або 8,11 % від загального товарного імпорту у 2016 р.), *чорні метали та вироби з них* (28 млрд дол. США або майже 6,0 %), *легкові автотранспортні засоби* (3,3 %) та *ліки* (2,27 %). Також доволі значними є обсяги імпорту *зернових*, насамперед *пшениці* (9,5 млрд дол. США або 2,01 %) та *кукурудзи* (4,4 млрд дол. США або 0,93 %).

Таблиця 2

ЕКСПОРТ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ З УКРАЇНИ ДО ОКРЕМИХ КРАЇН АФРИКИ У 2017 Р.

Назва	Вартісні обсяги експорту, млрд дол. США	у % до всього до Африки
Єгипет	1,87	44,7
Алжир	0,55	13,1
Туніс	0,29	6,9
Марокко	0,25	6,0
Лівія	0,21	5,0
Ефіопія	0,11	2,6
Нігерія	0,11	2,5
Африка загалом	4,2	100,0

Джерело: складено за [1].

У 2017 р. Україна здійснювала зовнішньоторговельні операції з 55 країнами Африки (із залежними територіями включно) (табл. 2). Експорт товарів і послуг склав 4,2 млрд дол. США (що на 5,23 % більше за показники 2016 р.), або 7,82 % (8,63 % у 2016 р.) від загального експорту товарів і послуг України. Імпорт товарів і послуг склав 0,8 млрд дол. США (зростання склало 34,3 %), або 1,45 % (1,33 % у 2016 р.) від загального імпорту товарів і послуг України.

У товарній структурі експорту України до країн Африки провідне місце відіграють зернові культури та чорні метали, на які припадає три чверті експорту до цього регіону (табл. 3). Також відносно помітною є частка жирів та олій, насамперед соняшникової олії. На цю товарну позицію припадає більше 5 % експорту товарів з України до Африки. Частка інших товарних позицій не перевищує 2,5 %, що свідчить про доволі низький рівень диверсифікації товарного експорту України до країн Африки.

Аналіз сучасного стану справ свідчить про те, що стосункам з країнами Африки необґрунтовано відводиться недостатня роль у зовнішньоекономічній політиці України. Про це зокрема вказує той факт, що лише на початку квітня 2018 р. вперше було підготовлено торгову місію високого рівня до Нігерії та Гани на чолі з заступником Міністра економічного розвитку і торгівлі України — Торговим представником України. До складу увійшли представники міністерства аграрної політики, Міністерства економічного розвитку і торгівлі Укра-

їни, Офісу з просування експорту, Торгово-промислової палати України та представники 14 українських компаній.

Таблиця 3

ЕКСПОРТ ОКРЕМИХ ТОВАРІВ З УКРАЇНИ ДО АФРИКИ У 2017 Р.

Товарна позиція	Вартісні обсяги експорту, млрд дол. США	Частка у товарному експорті, %
Зернові культури	1,7	42,1
Чорні метали	1,35	33,3
Жири та олії тваринного або рослинного походження	0,22	5,3
Цукор і кондитерські вироби з цукру	0,1	2,5
М'ясо та їстівні субпродукти	0,09	2,2
Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	0,06	1,6

Джерело: складено за [1].

Основні проблеми співробітництва України з країнами Африки

У цілому, низький рівень співробітництва з країнами Африки обумовлений такими чинниками:

- Низький рівень дипломатичного представництва. Формально на сьогодні дипломатичні відносини на рівні посольств встановлені фактично з усіма африканськими країнами. Однак, окремі посольства України існують лише в 5 країнах *Підсахарської Африки* (Ангола, Кенія, Нігерія, ПАР і Сенегал). Більшість інших країн регіону розподілені між цими посольствами, що значно ускладнює політичну та економічну взаємодію. У деяких африканських країнах Україну представляють наші посольства в колишніх європейських метрополіях (у ДР Конго — посольство України в Бельгії, Екваторіальній Гвінеї — посольство в Іспанії, Кабо-Верде — у Португалії, ЦАР — у Франції), що, крім географічного ускладнення, створює політичні проблеми, які повинні бути цілком зрозумілими українській владі, яка отримує «дзеркальну відповідь», коли питаннями відносин з Україною з боку більшості країн Африки займаються їхні посольства, розташовані в РФ.

- Відсутність базової стратегії відносин з країнами Африки. Негативним моментом є відсутність прямих згадок держав Африки в середньостроковому Плані пріоритетних дій уряду до 2020 року, затвердженому Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 р. № 275-р. Це збіглося із закінченням терміну дії Програми співробітництва України з країнами Африки на період 2013 — 2015 рр., у той час як документ на поточний період дотепер не ухвалений.

- Низький рівень стратегічного бачення торговельно-економічного співробітництва з країнами Африки. Відповідно до схваленої Розпорядженням Кабінету

Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1017-р Експортної стратегії України на 2017—2021 роки лише дві країни Африки були включені до переліку країн у фокусі, а саме *Єгипет* і *Нігерія*.

- Значний вплив РФ на країни Африки у політичній та економічних сферах. Керівництво РФ приділяє активну увагу Африканському регіону. Протягом останніх кількох років вище керівництво РФ більше десяти разів відвідувало країни Африки. У країнах Африки працюють 40 посольств РФ. Росія проводить спільні військові навчання з країнами Африки, насамперед *Єгиптом*, де будується її військова база, реалізує проекти у гуманітарній сфері. Така активність РФ має наслідком зростання її впливу в країнах Африки і формує позитивне до неї відношення. РФ посідає перше місце у постачанні країнам Африки військової техніки й озброєння, будує атомні електростанції у *ПАР* і *Нігерії*, планує їхнє будівництво в *Судані*, допомагає у створенні ядерних центрів у *Кенії* та *Замбії*. 35 російських компаній отримали ліцензії на роботу в *Ефіопії*. По всій Африці російські компанії займаються пошуками нових родовищ природних ресурсів.

- Підтримка Україною позиції ООН стосовно окремих країн Африки. 17 березня 2018 р. Президент України своїми Указами ввів у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України стосовно застосування строком на п'ять років персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) до фізичних осіб щодо *Республіки Гвінея-Бісау* та *Республіки Південний Судан*. Обидва рішення були прийняті на виконання резолюцій Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй, прийнятих у 2012 та 2015 роках.

- Забезпечення високого рівня результативності та злагодженості державної політики у розвитку торговельно-економічного співробітництва із ключовими фокус-групами країн-партнерів потребує узгодження низки внутрішніх інституційних аспектів. Ключовими з яких є:

- загострення міжвідомчої боротьби за установлення контрольних повноважень у сфері підтримки та просування зовнішньоекономічних інтересів, що передусім відбувається в середині виконавчої гілки влади та посилюється тиском парламенту. Як результат, зокрема питання організації дієвої системи економічної дипломатії залишається не вирішеним;

- прогалини та відсутність комплексного оцінювання очікуваного ефекту при підготовці нормативно-правових документів у зовнішньоекономічній сфері, що ухвалюються, суперечності яких виступають предметом позовів проти України у міжнародних інституціях. Ухвалення виправданих з огляду на національні інтереси рішень (зокрема добровільне обмеження експорту окремих товарних позицій деревообробної промисловості) формулюються у такий спосіб, що дискредитується держава на міжнародній арені в цілому;

- відсутність конструктивного діалогу щодо упровадження механізмів протекціонізму на внутрішньому товарному ринку. Передусім ідеться про суперечливий за механізмами реалізації ухвалений у першому читанні Закон України «Купуй українське, плати українцям». Небажання Комітету ВРУ роз'яснювати здійснені розрахунки, з одного боку, і брак конструктивних контраргументів

Мінекономрозвитку відносно даного законопроекту, з іншого, у сукупності створюють враження непослідовної та неузгодженої економічної політики на найвищому рівні;

- збереження управлінсько-кадрових складнощів у питаннях захисту національних економічних інтересів, що на практиці проявляється у безсистемності та необдуманості профільних реформ. Недостатній рівень компетенцій персонально-відповідальних за здійснення реформ, які здебільшого мали досвід управління неспівставними за масштабом компаніями з корпоративного сектору, обумовлює нездатність візуалізації предмету реформування в цілому та у взаємозв'язку з іншими системами;

- незадовільна якість базових нормативно-правових документів у питаннях підтримки та просування зовнішньоекономічних інтересів. Поширеною є практика ініціювання прийняття нових законодавчих актів у питаннях, де лише нещодавно вже було ухвалено закони, але так і не реалізованих на практиці. Найяскравішим прикладом є утворення експортно-кредитної агенції, яку так і не створили вчасно відповідно до прийнятого Закону, водночас одразу від різних ініціативних груп наголошувалось на необхідності нового правового акту. Але зрештою все ж було прийнято розпорядчий акт щодо утворення Експортно-кредитного агентства, що лише підкреслює актуальність вище зазначених проблем (прогалини у підготовці НПА, боротьба за повноваження тощо).

Нерозв'язаність у т.ч. зазначених проблем виступають сприятливими чинниками низки важливих загроз економічній безпеці України. Передусім ідеться про таке.

- 1) вітчизняна модель зовнішньоторговельного співробітництва є циклічною за фазами росту і спаду, а за основними показниками відповідає рівню 2010—2011 рр.;

- 2) зовнішньоторговельна сфера визначає фарватер руху національної економіки, а не навпаки, на що в повній мірі вказує висока кореляція показників цієї сфери та ключових макроекономічних індикаторів;

- 3) зовнішньоторговельна складова національної економіки залишається ключовим чинником тиску на перспективи забезпечення макроекономічної та макрофінансової стабільності;

- 4) у власників активів базових галузей економіки відсутній критичний рівень розуміння та зацікавленості у реноваціях. Структура світової економіки динамічно змінюється, відповідно до чого трансформується міжнародний розподіл спеціалізації країн, тоді як Україна і надалі представлена сировиною;

- 5) зовнішньоторговельна сфера відкриває широкий спектр для маневру в контексті нанесення економічних збитків Україні, що принципово небезпечно в умовах гібридного характеру сучасного протистояння на міжнародній арені;

- 6) державна політика щодо зовнішньої торгівлі не забезпечує контрциклічні заходи для урівноваження динаміки за ключовими показниками;

- 7) відповідальні державні інституції є вкрай обмеженими за інструментами протидії потенційним загрозам, що генерує зовнішньоторговельна сфера.

Зовнішньоекономічна політика України, передуючи передусім протидію наявним і потенційним загрозам економічній безпеці України, має виходити із ро-

зуміння необхідності переходу до проактивних механізмів просування національних економічних інтересів на міжнародній арені. У даному аспекті формування високоточних фокус-груп регіональних пріоритетів розвитку торговельно-економічного співробітництва України є одним з найперспективніших стратегічних підходів у підтримці та просуванні зовнішньоекономічних інтересів України.

Ключовими інтересами України у фокус-групі країн Африки є:

– зміцнення політичного співробітництва з країнами континенту для забезпечення підтримки позицій України з питань міжнародного життя (наприклад, у рамках ООН, де африканські країни складають значну і впливову групу);

– розвиток торгово-економічних відносин — видобуток / покупка в країнах Африки мінеральних ресурсів, продукції тропічного землеробства (кава, какао, цитрусові), збільшення поставок в Україну фруктів, овочів. Поставка в Африку сільськогосподарської продукції України (наприклад, зерна). Поставки в Африку таких товарів, як добрива, продукція машинобудування, озброєння, техніка та інше;

– експорт українських послуг і технологій — наприклад, експертиза в будівництві АЕС, інших об'єктів інфраструктури (гідроелектростанції, заводи в сфері легкої промисловості, переробки сільськогосподарської сировини), технології у сфері нафтопереробки і будівництва трубопроводів, запуск супутників африканських країн.

У даний час існує певне вікно можливостей для зайняття Україною вагомих позицій на ринках окремих країн Африки, насамперед *Зімбабве*. Проте через активну політику *Китаю, Японії, Росії, США, ЄС* та інших країн у цьому напрямі воно може бути нетривалим.

Попри значний обсяг товарів, що імпортується країнами Африки, Україні доцільно сконцентрувати увагу на певних напрямках, а саме:

- поставки пшениці в Нігерію. Найперспективнішим для України є входування на ринок пшениці *Нігерії*, на якому Україна практично не присутня. За даними Міжнародного торговельного центру імпорт *Нігерією* пшениці протягом 2014—2016 рр. у середньому складав 1,3 млрд дол. США (а за підсумками перших трьох кварталів 2017 р. у порівнянні до попереднього року він зріс на 11,8 %) [13]. Традиційно основними постачальниками цієї товарної позиції були *США, Канада, Таїланд та Австралія*. Водночас протягом останніх кількох років помітним гравцем на ринку пшениці *Нігерії* стала *Російська Федерація*. Якщо в 2012 р. її частка складала 0,8 %, то за підсумками 2016 р. вона стала другим за обсягом постачальником пшениці до *Нігерії* з часткою у 26,3 %;

- поставки труб у країни Північної Африки та Нігерію. Також доволі перспективним залишається ринок чорних металів і виробів з них. Імпорт цієї продукції країнами Африки в 2016 р. склав 13,3 млрд дол. США та 14,8 млрд дол. США. Україні слід сконцентрувати увагу на виробках з чорних металів, насамперед трубах. Переважно імпортерами виробів з чорних металів є країни Північної Африки: *Алжир* (3,2 млрд дол. США), *Єгипет* (2,4 млрд дол. США) і *Марокко* (1,2 млрд дол. США). Порівняно меншим був імпорт виробів з чорних

металів до Нігерії (0,8 млрд дол США). Водночас імпорт цієї продукції країнами Африки з України склав менше 20 млн дол. США;

- поставки соняшникової олії в країни Підсахарської Африки. Традиційним ринком збуту української соняшникової олії в Африці був Єгипет, проте протягом останнього періоду імпорт цієї товарної позиції ним скоротився з 1 млрд дол. США в 2012 р. до 127 млн дол. США в 2016 р.. При цьому Україна поступилася РФ провідним місцем на цьому ринку, скоротивши за вказаний період свою частку з 49 % до 41 %. Водночас країни Підсахарської Африки демонструють нарощування імпорту цієї товарної позиції. Так у 2017 р. імпорт ПАР соняшникової олії у порівнянні з попереднім роком зріс на 33,6 % до майже 150 млн дол. США, а імпорт Ефіопії — у більш ніж 3 рази до понад 50 млн дол. США. Якщо в світовому масштабі Україна є провідним світовим експортером соняшникової олії, то на ринку країн Підсахарської Африки вітчизняні виробники практично не представлені. У період 2015—2017 рр. до ПАР Україна взагалі не постачала цей вид продукції (провідним постачальником була Болгарія), а частка в загальному імпорті Ефіопії в 2017 р. становила 3,6 %;

- реагування на політичні зміни в країнах Африки. Зміни керівництва в країнах Африки, за умови декларування ними поглиблення співпраці з міжнародним співтовариством, створюють додаткові перспективи для вітчизняних експортерів в цих країнах. Україні слід приділити особливу увагу відносинам з Зімбабве, оскільки нещодавні зміни політичного режиму в цій країні відкривають нові можливості для торговельно-економічної співпраці, які, однак, швидко зменшуються у зв'язку з активними діями конкурентів. У 2016 р. ця країна імпортувала значну кількість товарів, що експортується Україною. Так імпорт кукурудзи становив майже 0,3 млрд дол. США, а пшениці 0,1 млрд дол. США.

Висновки. Враховуючи згадане, з метою прискорення виходу українських виробників на ринки Африки та підвищення рівня та обсягів україно-африканської економічної співпраці необхідно рекомендувати здійснити наступні заходи:

- розглянути питання запровадження посади урядового представника з питань економічних відносин з Африкою, або заступника Торговельного представника України з питань співпраці з Африкою;

- внести ПАР і Зімбабве до списку країн у фокусі, визначених «Експортною стратегією України на 2017—2021 роки»;

- утворити Координаційну раду з економічного співробітництва України з країнами Африки із залученням до неї провідних міністерств на рівні заступників міністрів;

- ухвалити Програму співробітництва України з країнами Африки на період 2018—2021 рр. з визначенням у Плані заходів щодо реалізації цієї Програми конкретних термінів і виконавців і доручивши Міністерству фінансів України визначити джерела й обсяги фінансування таких заходів;

- на основі комплексного визначення найперспективніших з точки зору розвитку двосторонніх економічних відносин країн Африки розробити пропозиції щодо укладення перспективних угод про зони вільної торгівлі з країнами Африки (на дво- або багатосторонній основі);

— розробити план заходів щодо використання додаткових можливостей виходу українських виробників на ринки Африки, які впливають зі остаточним вступом у дію угод у рамках асоціації між Україною та Європейським Союзом (зокрема, угодами ЄС щодо асоціації та відносин вільної торгівлі ЄС з країнами Африки, Котонської Угоди тощо);

— розробити пропозиції та забезпечити практичні кроки щодо виокремлення «Африканського континенту» в окремий розділ web-ресурсів з питань підтримки та просування зовнішньоекономічних інтересів України (доцільно залучити ТПП України, УСПП та інші ділові об'єднання тощо);

— вирішити питання набуття Україною членства в Африканському банку розвитку;

— провести необхідну підготовчу роботу (складання списків, налагодження особистих контактів тощо) щодо запровадження механізму постійної взаємодії з випускниками українських вищих навчальних закладів, які можуть сприяти подальшому розвитку україно-африканських політичних та економічних відносин;

— запровадити (у якості пілотного проекту) систему фінансової підтримки (пільгові кредитні лінії, кредитні гарантії тощо) українських виробників, які експортують свою продукцію до країн Африки;

— розглянути питання щодо заходів функціонального та інституційного забезпечення підвищення рівня вивчення та наукового аналізу економічних процесів, які відбуваються в країнах Африки, та сприяння розвитку україно-африканських економічних відносин.

Література

1. Сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. URL: www.ukrstat.gov.ua
2. Сайт Державної фіскальної служби України. Митна статистика зовнішньої торгівлі. [Електронний ресурс]. URL: <http://sfs.gov.ua/ms/>
3. IMF Data Mapper [Електронний ресурс] — International Monetary Fund. URL: <http://www.imf.org/external/datamapper/index.php>
4. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». — К. : НІСД, 2017. — 928 с.
5. Богданова Т. Африканська політика Великобританії на сучасному етапі // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. — 2012. — Том 1, № 4. — С. 39-44.
6. Low P., Osakwe C., & Oshikawa M. (Eds.) (2016). African Perspectives on Trade and the WTO: Domestic Reforms, Structural Transformation and Global Economic Integration (WTO Internal Only, pp. 1-11). Cambridge: Cambridge University Press. 483 p. [Електронний ресурс]. URL: http://onlinebookshop.wto.org/shop/article_details.asp?Id_Article=852
7. Przybylska-Maszner B. Od strategii Unii Europejskiej na rzecz Afryki do strategicznego partnerstwa z Afryka — dylematy o realnej wizji współpracy // Przegląd Strategiczny. — 2011. — 11. — S. 196 [Електронний ресурс]. URL: http://studiastrategiczne.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2012/04/16_przybylska-maszner.pdf
8. Arize A. C. and S. Nippani. Import demand behaviour in Africa: some new evidence // The Quarterly Review of Economics and Finance. — 2010. — № 3. — P. 254-263.

9. Осипов В., Венгер В. Структурні зміни у світовій торгівлі металопродукцією та їх вплив на розвиток металургійної галузі України // Економіка і прогнозування. — 2016. — № 3. — С. 77—93.
10. Dihel, Nora, Goswami, Arti Grover. The Unexplored Potential of Trade in Services in Africa : From Hair Stylists and Teachers to Accountants and Doctors. World Bank, Washington, DC. — 2016, 207 p. [Електронний ресурс]. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/477321469182630728/pdf/107185-WP-TradeinServiceWeb-PUBLIC.pdf>
11. Zahanogo Pam. Trade and economic growth in developing countries: Evidence from sub-Saharan Africa. // Journal of African Trade. Volume 3, Issues 1—2, December 2016, Pages 41-56 [Електронний ресурс]. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2214851517300014>
12. Федів Р. Політичні та економічні позиції Китаю в Африці (сучасний стан) / Р. Федів // Проблеми міжнародних відносин. — 2014. — Вип. 8. — С. 208-230.
13. Міжнародний торговельний центр [Електронний ресурс]. URL: <https://www.trademap.org/Index.aspx>
14. World Economic Outlook. April 2017 [Електронний ресурс]. URL: <http://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2017/04/04/world-economic-outlook-april-2017>
15. Entertainment and media outlook: 2017 — 2021. An African perspective. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.pwc.co.za/en/assets/pdf/entertainment-and-media-outlook-2017.pdf>

References

1. Sajt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrayiny. [The site of the State Statistics Service of Ukraine]. www.ukrstat.gov.ua [in Ukrainian].
2. Sajt Derzhavnoyi fiskal'noyi sluzhby Ukrayiny. Mytna statystyka zovnishn'oyi torhivli. [The site of the State fiscal service of Ukraine. Customs statistics of foreign trade]. <http://sfs.gov.ua/ms/> [in Ukrainian].
3. IMF Data Mapper. International Monetary Fund. <http://www.imf.org/external/data-mapper/index.php> [in Ukrainian].
4. Analychna dopovid' do Shchorichnoho Poslannya Prezydenta Ukrayiny do Verkhovnoyi Rady Ukrayiny «Pro vnutrishnye ta zovnishnye stanovyshche Ukrayiny v 2017 rotsi» (2017). [The analytical report to the Annual Message of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine «On the internal and external situation of Ukraine in 2017»]. Kyiv: National Institute for Strategic Studies [in Ukrainian].
5. Bohdanova T. & Kalachova O. (2012) Afrykans'ka polityka Velykobrytaniyi na suchasnomu etapi [African politics of Great Britain at the present stage]. *Filosofiya i politolohiya v konteksti suchasnoyi kul'tury*. Vol. 1. No. 4: 39-44. [in Ukrainian].
6. P. Low, C. Osakwe, & M. Oshikawa (Eds.). African Perspectives on Trade and the WTO: Domestic Reforms, Structural Transformation and Global Economic Integration (WTO Internal Only, pp. I-Ii). Cambridge: Cambridge University Press, 2016. http://onlinebookshop.wto.org/shop/article_details.asp?Id_Article=852
7. Przybylska-Maszner B. «Od strategii Unii Europejskiej na rzecz Afryki do strategicznego partnerstwa z Afryka — dylematy o realnej wizji wsprracy». *Przegląd Strategiczny*, 2011. [in Polish].
8. Arize A.C. & S. Nippani. Import demand behaviour in Africa: some new evidence. *The Quarterly Review of Economics and Finance*. Num. 3, 2010: 254-263.
9. Osipov V. & Venger V. «Strukturni zminy u svitoviy torhivli metaloproduktsiyeyu ta yikh vplyv na rozvytok metalurhiynoyi haluzi Ukrayiny». [Structural changes in the world trade in metal products and their impact on the development of the metallurgical industry in

Ukraine]. *Ekonomika i prohnozuvannya — Economics and Forecasting*. Num 3, 2016: 77-93. [in Ukrainian].

10. Dihel Nora & Goswami Arti Grover. *The Unexplored Potential of Trade in Services in Africa: From Hair Stylists and Teachers to Accountants and Doctors*. Washington, DC: World Bank, 2016. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/477321469182630728/pdf/107185-WP-TradeinServiceWeb-PUBLIC.pdf>

11. Pam Zahonogo. Trade and economic growth in developing countries: Evidence from sub-Saharan Africa. *Journal of African Trade*. Vol. 3, Issues 1–2, December 2016: 41-56. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2214851517300014>

12. Fediv R. «Politychni ta ekonomichni pozytsiyi Kytayu v Afrytsi (suchasnyy stan)». [China's political and economic position in Africa (current state)]. *Problemy mizhnarodnykh vidnosyn — Problems of international relations*. No. 8, 2014: 208-230. [in Ukrainian]

13. Mizhnarodnyj torhovel»nyj centr. <https://www.trademap.org/Index.aspx> [in Ukrainian].

14. World Economic Outlook. April 2017. URL: <http://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2017/04/04/world-economic-outlook-april-2017> [in Ukrainian].

15. Entertainment and media outlook: 2017 — 2021. An African perspective. URL: <https://www.pwc.co.za/en/assets/pdf/entertainment-and-media-outlook-2017.pdf> [in Ukrainian].

АФРИКАНСКИЕ СТРАНЫ В ФОКУС-ГРУППЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

Венцовский Д. Ю., канд. экон. наук,
с.н.с., заместитель заведующего отделом
экономической безопасности
Национального института стратегических
исследований.

Ус И. В., главный консультант отдела
экономической безопасности
Национального института стратегических
исследований

Аннотация. В статье рассматривается вопрос повышения качества фокусировки государственной внешнеэкономической политики в разрезе стратегических направлений развития. Определены основные проблемы как внутреннего, так и внешнего характера, которые мешают Украине в полной мере обеспечить свое присутствие на рынке стран Африки. Отдельное внимание уделено присутствию в странах Африки потенциальных конкурентов Украины и конвертации этими странами своего присутствия в политические выгоды.

Предложен перечень мероприятий, направленных на углубление сотрудничества Украины с африканскими странами и соответствующими региональными объединениями. Даны рекомендации центральным органам исполнительной власти Украины относительно первоочередных шагов нео-

бходимых для ускорения выхода украинских производителей на рынки Африки и повышение уровня и объемов Украины-Африканской экономического сотрудничества.

Ключевые слова: экономическая безопасность государства, национальные интересы, страны Африки, международное сотрудничество, экспорт, товарные рынки.

AFRICAN COUNTRIES IN THE FOCUS-GROUP FOR PROVIDING ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

Dmytro Y. Ventskovskyy, PhD,
Deputy Head of the Economic Security
Department National Institute for Strategic
Studies, Kyiv, Ukraine

Ivan V. Us, Chief consultant of the
Economic Security Department National
Institute for Strategic Studies, Kyiv, Ukraine

Abstract. The article deals with the question of improving the quality of focusing the state foreign economic policy in the context of strategic directions of development. The main problems, both internal and external, that prevent Ukraine from fully securing their presence on the market of Africa are outlined. Particular attention is paid to the presence in the Africa countries of Ukrainian potential competitors, primarily of the Russian Federation, and the conversion of these countries to their political presence there. The need to harmonize internal institutional problems in support of and promotion of Ukraine's foreign economic interests, which neglects to promote the spread of threats to economic security.

A list of activities aimed at deepening Ukraine's cooperation with African countries and relevant regional associations is proposed. First of all, recommendations are given to the Cabinet of Ministers of Ukraine and other central executive authorities of Ukraine on the priority steps necessary to accelerate the output of Ukrainian producers to the markets of Africa and increase the level and volume of Ukraine-African Economic Cooperation.

Keywords: economic security of the state, national interests, countries of Africa, international cooperation, export, commodity markets.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2018